

ПІСНКОВІ, ГОРДОВСЬКОМУ та іншим. Гроші, що я персонально одержував, як допомогу мені я звав часом допомоговим фондом. Допомога мені не була організованою. Вона йшла випадково, персонально.

Володимир Чехівський

[ДОПРОСИВ: Горожанін]

*ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 45, арк. 108–113
Оригінал. Рукопис олівцем на аркушах з блокноту.*

№ 130

Свідчення Володимира Чеховського від 10 вересня 1929 р.

1929 року, 10 вересня, я, нижчепідписаний показав:

1) На запитання про «Товариство Книга» лише вчора 9 вересня в моїй пам'яті повстало таке уявлення: здається, що після мого заперечення назви «Спілки визволення України» на розмові у ДУРДУКІВСЬКОГО, про що я давав раніш показання, було внесено пропозицію назвати наші бесіди, на які ми мали збиралась Товариством «Книга», як більш відповідними до майбутнього теоретичного характеру наших спільних бесід. Мені здається, що ця друга назва була зустрінена погодженням. Раніш я уявляв, що питання про назву зосталося відкритим,

2) На запитання, чи чув я від ПАВЛУШКА про намір заготовлення листків про Петлюру на панахиду, відповідаю. Я не чув ні від ПАВЛУШКА, ні від кого про замір готувати листки в Петлюровій справі чи з спогадом про Петлюру. Не могло б того бути, щоб почувши від ПАВЛУШКА про листки, присвячені пам'яті Петлюри, я не заперечив того. Весь час і в проповідях і в правилах Собору і на нарадах і на Соборах я обстоював основний принцип Христової науки: «Царство Моє не від світу цього». (Ев[ангеліє від] Іоан[а]) се б то відстоював непримішування до церкви політичних прагнень. Це була моя постійна ідея цілого життя. З неї я почав боротьбу, ще проти стародержавної ієрархії, що внесло в церкву політичний елемент навіть в богослужінні утворило культ царату. Про це я писав в брошурі «Церковне панство на Україні» під іменем Іллі БРАТЕРСЬКОГО, вид[ано] Робіт[ничою] Газ[етою]. Я не міг би, як би чув від ПАВЛУШКА пропустити цього заміру з листками. І моя думка в мені самому про християнське тихе поминання хоч і грішника, в даному разі Симона Петлюри, мала своїм джерелом іменно бажання знайти спосіб виконати християнський звичай не примішуючи політичного елементу до релігійної справи. Не гадав я, що тихе без слів поминання стане політичним ділом, як вийшло справді. Що ж до листків, то вони ніяк не відпов-

ідали християнському богослужінню. Я не міг би їх пропустити, як би почув про них. Я не чув про листки і про замір писати їх та розкидати.

3) В моєму блокноті занотовані де-які тези дебатів делегації Укр[аїнської] Авт[окефальної] Прав[ославної] Церкви до Державного Уряду в червні 1926 р. Я зробив нотацію всуміш тез промов двох представників Харківської церкви разом з моїми критичними помітками. Подаю тези промов представників Харків[ської] церкви на нараді делегації бр[атів] ДОЛЕНКА й ЛЕЩЕНКА, як і своїх зауваг, приблизно, бо замітки мої в блокноті записані на ту ж хвилину для відповіді промовцям і тепер не дають точного уявлення.

Тези промов Харків[ських] представників:

1) угода делегації УАПЦ з представництвом Державного Уряду зведе церковну організацію на становище обновленців, що працюють за вказівками і не виявляють церковної самодіяльності; церковну самодіяльність буде нівельовано, стерто, 2) в угоді з Державним Урядом є для церкви небезпека втратити чисто церковний характер, 3) Тихоновці найшли спосіб погодження з Державним Урядом, 4) Укр[аїнська] церква остається одна, що не увійшла в угоду з Державним Урядом. Вона самотня. Після цієї тези в блокноті рядом занотована моя іронічна заувага такого змісту: ми, се б то ті, хто поділяє думку представників Харкова, стоїмо на рівні світогляду старовірів, що боялись всяких зносин з державним урядом, вбачаючи в ньому владу антихриста. Ізолюваність церкви в розумінні представника Харк[івської] церкви нагадувало мені відокремленість і боязкість старовірів втратити чистоту церковну через стосунки а Держ[авним] Урядом. 5) Укр[аїнська] церква повинна обмежитись лише законом про відділення церкви від держави, обстоювати своє становище на законнім праві, не вводячи угодою з представництвом Держ[авного] Уряду Державної Влади в життя церкви. Пасивності в обстоюванні прав церкви не повинно бути, треба активно звертатись до законної оборони прав церкви. Шукати персональних, приватних зв'язків в Держ[авному] Уряді для улаштування церковних справ не повинно. 6) Треба вважати на те, що люди, церковний народ, коли україн[ська] церква увійшла б в угоду з Держ[авним] Урядом і прийняла б компроміс, осудить цей крок. 7) Відношення Держ[авного] Уряду зостанеться незмінним до церкви і після угоди, бо приклад минулого з делегаціями показує, що хоч наче погоджувались, а врешті ні до чого не прийшли. 8) Всякі прохання церкви до ДержВлади це є компрометація церковної справи, й всякий компроміс теж. 9) Делегації нема чого говорити Держ[авному] Урядові, нема чого спростовувати. 10) Легалізації укр[аїнській] церкви не потрібно іншої, як у формі парахвіяльних статутів. Коли без легалізації вищих органів стосунки церкви до Держави стануть гіршими, хай так буде. Коли настануть репресії, прийняти їх. 11) Коли припинять існування ВПЦР, нехай так і буде, а на угоду не йти, «лучче чесно вмерти, ніж ганебно

жити». 12) Метушня з делегаціями, особливо Орлика¹, привела тільки до затримки церковної справи взагалі.

Мої зауваги:

1) Україн[ська] церква з I всеукр[аїнського] церк[овного] собору не примішуючи до життя церкви політики разом з тим виконувала вимоги Держ[авної] Рад[янської] Влади, стоячи на ґрунті християнського правила: віддавати державі державне, а церкві — церковне. І до цього часу виконання вимог державних нас, се б то україн[ську] церкву, не нівелювало, не стерло.

2) Замінивши унормовання відносин церкви до Держави без вирішення в стані невиразності, поглиблювати справу церковну в парахвіях що є, — така порада представника Харк[івської] церкви є ухилом в бік від вирішення справи, що стала на черзі, бо і поглиблювання церковної роботи в парахвії звязане з унормованням відносин між церквою і Державою.

3) Що відносини Держ[авного] уряду до Укр[аїнської] церкви будуть незмінними, що ніякого унормування не станеться, що «ні до чого не добалакатися» — така думка представника Харк[івської] церкви є неправдивою, бо відносини Держ[авного] Уряду зміняться як стане церк[овна] організація на цілком лойяльній шлях.

4) Неправдива думка, що делегації в минулому нічого не давали. Так після делегації 1925 р. було скасовано заборону виїзду і припинено подсудність.

5) Неправдива думка, що нема чого говорити делегації, бо dokonче потрібно показати, засвідчити, що ми, українська церква не громадська організація, не шовіністи, що свої декларативні обіцянки ми тримаєм. Не треба зроби́ти, бо є такі обвинувачення і з боку ДХЦ і з боку Синод[альної] Церкви і з боку представників Держ[авного] Уряду, що Укр[аїнська] церква є громад[ська] організація, що керівники її не виконують своїх декларативних обіцянок. Треба щоб і мітрополіт і ВПЦР дали дані для з'ясування їх реабілітації. Не є то правдивим, що унормування відносин церкви до держави є відступленням від чесности. Боротьба проти налагодження нормальних відносин церкви до держави є донкіхотство.

6) Завдання делегації: а) виправлення нелойяльного стану відносин ВПЦР й мітрополіта до Держ[авної] Рад[янської] Влади й б) реєстрація церковного статуту.

7) Угода з представництвом Держ[авного] Уряду є лише виконанням закону державного і церковного канону, бо церква в державі повинна віддавати державі державне.

8) Погодження з Держав[ним] Урядом церковного представництва не викличе осуду церковного народу, бо це діло накреслене церковними прави-

¹ Тут: архієпископа Степана Орлика-Волинського.

лами I Собору, а осуд суррогату («княгині Марії Алекс[іївни]») в церковному народі немає значіння.

Крім зазначених тез розвинуті були й інші на нараді, що не занотовані в блокноті.

4) На запитання про політичну фізіономію представників Харк[івської] групи ДОЛЕНКА і про мої з ними політичні стосунки відповідаю. Приблизно року 1924–1925 я мав розмову в Харкові з ЛЕЩЕНКОМ і ЩЕРБАНЕНКОМ про мій погляд на політичну ситуацію. Вони питали мене, як я дивлюсь на можливість утворення політичної організації. Я відповів, що я в політичному житті тримаюся клясової точки погляду, стою за марксизм, за диктатуру пролетаріату і гадаю, що за пролетарською партією інших не повинно бути. Вони висловлювались проти марксизму. Розмова наша цим і кінчилась. В мене осталося лише вражіння, що у них назріває якесь угруповання, але чи прийшло у них до здійснення якоїсь організації, я того не бачив.

Буваючи в Харкові потім я спостерігав, що ДОЛЕНКО, ЛЕЩЕНКО, ЩЕРБАНЕНКО держаться разом в церковних питаннях, що висловлюють думки спільні. Так, наприклад, думка, що Укр[аїнська] Церква в укр[аїнській] Державі повинна мати пріоритет, наводила мене на уявлення, що між цими трьома представниками є спільність. В якій формі я не знав. Лише 1928 р., коли я в Харкові бачив ПОПІЄНКА, він мене докладно оповів зі слів когось з членів М.У.П.¹, з яким він сидів у Харк[івській] в'язниці, про організацію цієї партії. Після наради в Києві 1926 р. ЩЕРБАНЕНКО говорив зі мною лише в тому напрямі, що йому бажано б було довше побачитись зі мною, але що зараз він від'їздить. Розмова, як пригадую, йшла коло Софіїв[ського] собору. Висловлював він побажання з'ясувати більш докладно собі моє ставлення до наради і до становища церкви. Я коротко йому з'ясував, що визнаю дійсно нецерковні ухили ВПЦР і що це, дійсно, неприпустимі ухили, що не погоджуюсь з Харківською течією, яка вносить в церковне життя теж нецерковні уявлення. Про М.У.П. мови у мене з ЩЕРБАНЕНКОМ не було, як і про СВУ я з ним нічого не говорив.

Осталося у мене вражіння від розмови, що вона не була наче закінченою, що ЩЕРБАНЕНКО щось хотів сказати і не доказав. ДОЛЕНКО, коли був у ВПЦР у справі делегації 1926 р. весною казав мені, що він хоче познайомитись з Київським українським громадянством, що вже зробив в цьому напрямі де-які кроки. Про мету знайомства і конкретні результати, а також осіб він не казав, як не казав і про М.У.П. Я його не розпитував про знайомство, вважаючи його справу для себе сторонньою і не входив в його Київські інтереси і не брав на себе ініціативи, щоб знайомити його з ким-небудь, хоч і уявляв, що він заявою про своє бажання київських знайомств хотів, щоб і я його

¹ Тут: «Українська Мужицька Партія».

з ким-небудь познайомив. ДОЛЕНКО казав мені, що він знайомий з ЄФРЕМОВИМ С. і що збирається зайти до нього. Я дивився на ці стосунки, як на персональні, а не як організаційні. Політичну фізіономію представників Харк[івської] групи ДОЛЕНКА я уявляю так: національно-буржуазний напрямок з ухилом в бік дрібної буржуазії, з інтелігентською психологією. Я зовсім мало з ними говорив на теми нецерковні і через те індивідуально порізніти представників групи я не здолаю.

Правда, і в церковних розмовах виявилась та сама течія, що і в політичних, але й там вони виступали консолідовано. Політична їх фізіономія, виявилась і в тому, що увійшовши в керівні органи Харківської церкви, вони керували справою самовладно, виявляючи тенденцію до групової церковної диктатури. Ця тактика відповідна до їх політичного напряму.

5) На запитання про мої стосунки з СУЛИМОЮ. — Торік в кінці вересня я поїхав з братом Мик[олою] ЧЕХІВСЬКИМ до Харкова, щоб допомогти братові знайти заробіток і улаштуватись десь в кутку кімнати, а також щоб з'ясувати можливість моєї праці в держустановах. ВПЦР перед тим позбавила мене праці в церкві, я з тим не сперечався, а пішов туди, куди вже давно кликало моє внутрішнє почуття до роботи в сфері науковій, або педагогічній. Не маючи знайомих, де б в Харкові спинитись, ми з братом мусіли за першу добу заплатити в гостиниці великі гроші. Шукаючи знайомих, я зайшов до Миколаїв[ського] собору, коло собору мене привітав чоловік, обличчя якого наче мені було знайоме. Я заговорив до нього. Він назвав мені себе СУЛИМОЮ. Я спитав, де ми стрівались. Він сказав, що в Києві, в Кам'янці з родиною колиш[нього] мого товариша по партії МИХАЙЛОВА. Я спитав його про квартиру. Він сказав, що в нього можна спинитись. Так я з братом переїхали до СУЛИМИ. Наші розмови з ним були в таких умовах. В день я зовсім не був на квартирі. Приходив пізно у вечері зтомлений і лягав спати. Рано вставав і йшов по справах. Для розмов зовсім не залишалось часу. Все ж СУЛИМА оповів мені про ХОРУНЖОГО. Я не пригадую, хто такий ХОРУНЖИЙ. СУЛИМА про нього казав, що він військовий з УНР; що його було амністовано, він приїхав не так давно в Україну, був в Харкові, жив у СУЛИМИ, недавно був арештований і потім розстріляний. Причиною розстрілу ніби то було викриття якогось ранішого переступу. Показував його портрет, якісь ще речі.

Говорив мені СУЛИМА, що до нього ще хтось заходив, щоб поговорити зі мною, але через то, що я пізно прийшов, ті, хто приходив раніш пішли. Хто то був, чи називав він фамілії, чи ні, того я зараз не уявляю. Говорив СУЛИМА мені про скорочення в установах кооперативних Харк[ова], про випадки протекціонізму, про крадіжки казенних сум. Здається він казав, що був колись в партії УСДРП, що тепер він читає багато і перевіряє свій світогляд політичний, до остаточного якогось висновку він ще не прийшов, але багато з поперед-

ніх своїх уявлень він відкинув, власне з романтично-ідеологічних ілюзій національного ідеалу. Я не ставив собі метою тоді уявити політичне обличчя СУЛИМИ до РадВлади. Оповідання СУЛИМИ про розстріл ХОРУНЖОГО залишило у мене вражіння чогось непевного і після того оповідання я вирішив як найскорше виїхати від СУЛИМИ. І при першій же нагоді я виїхав разом з братом. Пригадується, що при від'їзді мойому він просив мою адресу. Черев вражіння від оповідання про ХОРУНЖОГО мені не хотілось, взагалі, щоб СУЛИМА писав мені і я сказав, що лучче мені не писати. Не пригадую, щоб я йому дав іншу адресу.

В. Чехівський

ДОПИТАВ: ДЖАВАХОВ

*ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 45, арк. 118–127 зв.
Оригінал. Рукопис олівцем.*

№ 131

Протокол допиту Володимира Чехівського від 12 вересня 1929 р.

1929 року, 12 вересня, я, нижчепідписаний, показав:

1. У мене листування закордонне було так: Я писав рідним братам Андрію та Олексію і сестрі Зінаїді. Олексій — баритон-соліст капели Кошиця, Зінаїда — альт капели. Андрій до хору прилучився пізніше. Зараз всі вони в Парижі. Андрій — службовець в дачному санаторію, Олекса — шофер в Парижі, Зінаїда — робітниця в кравецькій майстерні. Виїхали вони з України разом з капелою Кошиця, а Андрій з італійською місією УНР. Після розпуску капели зістались без коштів і не могли повернутися, хоч і пробували. Зінаїда вийшла заміж вже закордоном за КУРЧИНСЬКОГО. Писав я також ШЕМЕТУ Сергію в Берлін 1923 р., з такого приводу: проф. ЯНОВСЬКИЙ приписав дочці моїй хорій (гострий ендокардит) вливання трипофлявіну¹. Цей трипофлявін можна було дістати лише в Берліні. Довідався від ШЕМЕТА Володимира, що живе в Києві, адресу його брата і послав йому листа. Той відповів. Писав я також ТЕОДОРОВИЧУ Ів[ану], архієп[скопу] Американському в справі особливого пластиря для хорої сестри, що не володіє ногами вже 7 років. Разом писав й про церковні справи новини. Від нього одержав відповідь і рекомендація якогось професора-американця, що мав приїхати до Києва. Професора того у мене не було. ТЕОДОРОВИЧ рекомендував його, щоб я розповів йому про церковно-громадські вияви в україн[ській] авток[ефальній] церкві. Писав мені євангелик професор, що був у Києві 1926 р. з Америки,

¹ Так в тексті.